

УДК 378.015.31:172.15
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.175-178

Кін Олена Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет, м. Харків, Україна
kin_f@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1935-6483>

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено роль громадської діяльності у формуванні національної самосвідомості здобувачів вищої освіти. Сьогодні спостерігається формування єдиного світового культурного, національного, інформаційного, освітнього простору. Тому особливої актуальності набувають питання збереження національної ідентичності окремих народів, їхньої самобутності, духовності, культури, мови, традицій. Мета статті: теоретично обґрунтувати сутність національної самосвідомості та перевірити вплив громадської діяльності на її формування у здобувачів вищої освіти. Для досягнення мети нами були використані такі методи: аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічних, методичних праць учених, енциклопедично-довідкової літератури з питань національного виховання здобувачів вищої освіти першого і другого науково-освітнього рівнів, аналіз результатів опитування студентів (анкетування). У статті доведено та експериментально перевірено, що громадська діяльність має суттєвий вплив на формування національної самосвідомості студентської молоді, оскільки актуалізує потребу дієвого ставлення до оточуючого світу, збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей нації, усвідомлення власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє.

Ключові слова: громадська діяльність; національна самосвідомість; формування національної самосвідомості; здобувачі вищої освіти; національне виховання.

Вступ. Успішність процесів подальшої розбудови та зміцнення демократичної правової Української держави значною мірою залежить від ступеню консолідації народу, який виступає основним суб'єктом здійснюваних перетворень. Найважливішим об'єднуючим фактором таких перетворень виступає національна самосвідомість громадян, що дозволяє їм узгодити власні ідеали й ціннісні орієнтири з провідними цінностями та пріоритетами держави, чітко усвідомити власну національну ідентичність. Тому проблема національної самосвідомості виступає умовою національної єдності, безпеки й успішного розвитку України.

Особливе значення задля вирішення пріоритетних завдань формування національної самосвідомості відводиться системі вищої освіти, адже саме студентство як соціальна група відіграє значну роль у житті суспільства, є потенційним і реальним ресурсом прогресивного суспільного розвитку.

У пошуку ефективних шляхів розв'язання порушеної проблеми доцільно звернутися до педагогічного потенціалу громадської діяльності як форми колективної добровільної, рівноправної, відкритої самоорганізації молоді. Залучення студентської молоді до громадської діяльності сприяє формуванню лідерських та громадянських якостей особистості, виробленню в неї навичок управлінської й організаторської роботи в системі демократичних відносин колективу закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема національної самосвідомості визначалася пріоритетною протягом усієї історії становлення та розвитку української державності.

Проблема національної самосвідомості знайшла відображення в роботах І. Беха, А. Бойко, С. Гончаренка, М. Євтуха, О. Сухомлинської, М. Фіцули, М. Чепіль, Д. Чижеського та ін. Вони зосереджували свою увагу на формуванні національної самосвідомості молоді підкреслюючи важливість патріотичного, громадянського виховання, пов'язували її

із національною ідеєю і вивчали в контексті організації національного виховання і національної освіти. Широке коло досліджень присвячено аналізу самого поняття «національна самосвідомість», розмежуванню з термінами «національна ідентичність», «національна ідентифікація».

Питання формування національної самосвідомості здобувачів вищої освіти досліджувалася в контексті використання засобів народної творчості у навчальній діяльності, використання умов краєзнавчої роботи, в контексті організації навчання суспільно-знавчих дисциплін. Проте проблема формування національної самосвідомості студентської молоді в умовах громадської діяльності не була предметом спеціального дослідження науковців.

Мета статті: вивчення значення громадської діяльності для розвитку національної самосвідомості здобувачів вищої освіти першого і другого науково-освітнього рівнів.

Методи дослідження. У нашому дослідженні ми використовували такі методи: аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічних, методичних праць учених, енциклопедично-довідкової літератури з питань національного виховання здобувачів вищої освіти першого і другого науково-освітнього рівнів, опитування здобувачів вищої освіти для вивчення процесу формування національної самосвідомості особистості у формі анкетування, аналіз та узагальнення результатів опитування.

Виклад основного матеріалу. Формування в студентської молоді національної самосвідомості, що забезпечує ідентифікацію суб'єктом своєї причетності до етнічної спільноти, усвідомлення себе як носія відповідної національної ментальності, культури, світогляду, національних властивостей особистості, характеру, поведінки.

Вивчення психолого-педагогічної літератури [1; 2; 3; 4] дозволило визначити поняття «національної самосвідомості» як усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної національності, етносу, причетності себе до певної національної спільноти,

розуміння окремішності та неповторності, відмінності від інших народів.

Національна самосвідомість ґрунтується на системі знань (історії, культури, мистецтва тощо), поглядів, переконань, принципів. Знання й переконання впливають на емоційно-чуттєву сферу, сприяють формуванню любові до рідної землі, мови, культури, обумовлюють ставлення особистості до національної культури, історії, мови, традицій тощо, відчуття приналежності до народу, гордість за цю приналежність; відповідальність за збереження і розвиток історико-культурних надбань, прагнення зберегти їх та примножити своєю працею; готовність від захисту від чужих посягань; творча сумлінна праця в інтересах поступу нації, розвитку її духовної і національної культури; розуміння потреб народу; толерантність, повага до інших націй. У той же час національна самосвідомість визначає активну дієву позицію особистості, його взаємовідносини із соціумом, спілкування та діяльність.

Дієвим засобом формування національної самосвідомості студентської молоді є спеціально організована громадська діяльність, що актуалізує дійове ставлення особи до дійсності, інших людей, потребу збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей нації, усвідомлення власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє [5].

Громадська діяльність відрізняється різноманітністю методів, може здійснюватися в індивідуальній, груповій, колективній, масовій формах і проявляється у різних сферах життєдіяльності людини: трудовій, політичній, культурно-дозвіллевій, професійній, побутовій тощо.

Важливо також підкреслити, що розвиток і підтримка студентської громадської діяльності є надзвичайно ефективним засобом поширення демократичних традицій та культури в молодіжній спільноті, формування в суб'єктів цієї діяльності навичок відстоювати й захищати свої інтереси та інтереси громади, дотримуватися демократичних процедур у своїй поведінці, а також забезпечувати етнічну самоідентифікацію особистостей, здатних до внесення в майбутньому вагомого внеску у збереження й подальшого розвитку культури українського народу, до позитивної самореалізації в суспільстві.

Дослідження проводилося на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, у дослідженні взяли участь 109 студентів факультету психології та соціології. Вибір спеціальності обумовлено тим, що автор статті викладає на даному факультеті навчальну дисципліну «Педагогіка».

На першому етапі нашого дослідження здобувачам вищої освіти факультету психології та соціології ХНПУ імені Г. С. Сковороди було запропоновано відповісти на запитання анонімної анкети, яка складалася із закритих питань. Анкетування було спрямовано на вивчення участі здобувачів вищої освіти у громадській діяльності. Ми досліджували громадську діяльність, що велася у межах роботи громадських організацій ХНПУ імені Г. С. Сковороди, а саме спілки молоді університету, волонтерської організації університету. Організації у своїй діяльності керуються Конституцією України, законом України «Про об'єднання громадян», законом України «Про громадські об'єднання», законом України «Про волонтерську діяльність», Концепцією виховної роботи університету.

Основними напрямками діяльності Спілки молоді університету є моральне, громадянське, естетичне, фізичне, трудове виховання. Спілка молоді універси-

тету є складною структурою, до якої входять спілки молоді кожного факультету, ради старост кожного факультету, рада першокурсників. Спілкою керує Рада, до якої входять представники всіх факультетів, підрозділів.

Волонтерська організація ХНПУ імені Г. С. Сковороди об'єднує волонтерські загони кожного факультету і організовує свою роботу переважно у таких напрямках: надання допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, надання допомоги особам з обмеженими можливостями, надання допомоги соціально-уразливим категоріям, надання допомоги Збройним силам України.

На другому етапі нашого дослідження здобувачам вищої освіти факультету психології та соціології було запропоновано відповісти на запитання анкети з метою визначення рівня сформованості окремих рис національної самосвідомості. Анкета складалася із 20 запитань, на які треба було обрати один із трьох варіантів відповідей, за якими простежувалася наявність або відсутність певних рис.

А саме: усвідомлення себе представником української нації, любов до рідного краю, країни, готовність працювати на благо Батьківщини, гордість за свою націю, відчуття відповідальності за свою націю, пріоритет позитивних рис при оцінці своєї нації, усвідомлення нації важливим відображенням себе, активна участь у житті своєї нації, гордість за свою національну історію, культуру, готовність докладати зусилля задля збереження національної культури, мови, традицій, готовність впливати на інших своєю національною позицією, переконання, що знання української мови є основою національної духовності, готовність боротися за збереження і розбудову Української держави, зацікавленість політичною ситуацією в Україні, усвідомлення того, що розвиток суспільства залежить і від мене особисто, активна участь у мітингах, ходах, святкуваннях, присвячених державним святам, переконання у тому, що завжди за будь-яких умов необхідно виконувати громадянські обов'язки (неухильно дотримуватись законів, сплачувати податки і виконувати військовий обов'язок), відчуття особистої гордості від перемог представників України на міжнародних фестивалях, конкурсах, змаганнях, намагання певними елементами свого одягу підкреслити свою національну приналежність, прагнення спілкуватися українською мовою, усвідомлення, чим українська нація відрізняється від інших, використання при нагоді українських народних прислів'їв, приказок.

Результати анкетування щодо участі здобувачів вищої освіти в громадській діяльності показали, що постійно і систематично бере участь у громадській діяльності лише 33% відсотків опитаних, у більшості здобувачів вищої освіти участь у громадській діяльності не носить постійного характеру і відбувається не систематично – 57,7% опитаних, 0,93% майже не виконують ніякої громадської роботи.

Цікавим є факт, що 50% здобувачів вищої освіти факультету психології та соціології, із числа тих, хто виконує громадську діяльність постійно, беруть участь у проектах, спрямованих на допомогу соціально уразливим категоріям населення. Це пояснюється професійною значущістю для здобувачів вищої освіти даного напрямку роботи, адже факультет психології і соціології готує фахівців у сферах психології, соціології та соціальної роботи, зорієнтованих на оволодіння професійними компетентностями щодо освітньо-наукової, дослідницької та практичної діяльності у межах таких галузей знань як: 05 Соціальні і поведінкові науки та 23 Соціальна робота.

Необхідно відмітити той факт, що напрям роботи з допомоги збройним силам України, незважаючи на середні показники (27,5%), відзначився високими показниками стабільності і систематичності проведених заходів. У той же час у заходах з дозвілєвої діяльності брали участь майже половина (55%) респондентів, проте діяльність з означеного напрямку носила непостійний, випадковий характер.

Результати анкетування з вивчення сформованості певних рис національної самосвідомості показали, що найбільша кількість респондентів відчувають себе представником своєї нації, ототожнюють себе із своєю нацією, бачать переваги своєї нації, усвідомлюють, чим українська нація відрізняється від інших, підтверджують значущість української мови як основи національної духовності, прагнення спілкуватися українською мовою, використання українських прислів'їв, приказок.

Вважаємо за доцільне висвітлити результатів анкетування з вивчення сформованості рис національної самосвідомості більш детально. Отже, у ході дослідження були отримані такі дані:

Відчувають себе представником своєї нації – 89% опитаних, ототожнюють себе із своєю нацією – 77% опитаних, бачать переваги своєї нації, усвідомлюють, чим українська нація відрізняється від інших – 70,6% опитаних.

Пишаються своєю нацією – 70,6% опитаних, пишаються своєю національною історією, культурою 75,2%, відчувають почуття особистої гордості, коли дізнаються про перемоги представників України на міжнародних фестивалях, конкурсах, змаганнях – 92% опитаних.

Відчувають відповідальність за свою націю – 62,3% опитаних, беруть активну участь у житті своєї нації – 60,5% опитаних, готові докладати зусилля задля збереження національної культури, мови, традицій, готові боротися за збереження і розбудову Української держави – 63% опитаних, готові впливати на інших своєю національною позицією, відчувають власну відповідальність за розвиток суспільства – 60,5%. Практично такий же відсоток зайняли відповіді щодо у необхідності завжди виконувати громадянські обов'язки: неухильно дотримуватись законів, сплачувати податки і виконувати військовий обов'язок.

Вважають знання української мови є основою національної духовності – 85,3% опитаних, прагнуть спілкуватися українською мовою – 67,8% опитаних, використовують, при нагоді, українські народні прислів'я, приказки – 67,8%.

Цікавляться політичною ситуацією в Україні – 67,8% опитаних, охоче беруть участь у мітингах, ходах, святкуваннях, присвячених державним святкам – 80,7% опитаних, переконані, що треба завжди ви-

конувати громадянські обов'язки: неухильно дотримуватись законів, сплачувати податки і виконувати військовий обов'язок – 63,3%.

Намагаються певними елементами свого одягу підкреслити свою національну приналежність – 23,8% опитаних.

Значно відрізнялися результати відповідей серед здобувачів вищої освіти, які брали активну участь у громадській діяльності і виконували певні обов'язки постійно і систематично.

Майже усі респонденти показали, що відчувають себе представником своєї нації, ототожнюють себе із своєю нацією, бачать переваги своєї нації, усвідомлюють, чим українська нація відрізняється від інших.

100% здобувачів вищої освіти підтвердила значущість української мови як основи національної духовності, 83,3% – прагнення спілкуватися українською мовою, використання українських прислів'їв, приказок.

Приблизно 83% опитаних пишається своєю нацією, історією, культурою, виявляють інтерес до політичної ситуації в Україні.

Досить високий відсоток займали відповіді щодо відповідальності за свою націю (86,1%), активної участі у житті своєї нації (83,3%), готовності докладати зусилля задля збереження національної культури, мови, традицій, боротися за збереження і розбудову Української держави (94,4%).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження переконливо довели, що здобувачі вищої освіти, які брали участь у громадській діяльності продемонстрували суттєво вищі показники сформованості рис національної самосвідомості.

Отже, громадська діяльність має значні можливості для формування національної самосвідомості студентської молоді, основними рисами якої є усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, усвідомлення себе як носія відповідної національної ментальності, культури, світогляду, національних властивостей особистості, характеру, поведінки. Спеціально організована громадська діяльність сприяє актуалізації дійового ставлення особи до дійсності, інших людей, потреби у збереженні та примноженні духовних та матеріальних цінностей нації, усвідомленню власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій щодо спеціальної організації громадської діяльності для формування національної самосвідомості здобувачів вищої освіти з удосконаленням її змісту, урізноманітненням форм і методів, оптимізацією педагогічного керівництва означеної діяльності.

Список використаної літератури

1. Етнонаціональний розвиток України (терміни, визначення, персоналії) / Відповідальні редактори Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. Київ., 1993. 800 с.
2. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості / За ред. Д. О. Тхоржевського. Київ : ІЗМН, 1998. 150 с.
3. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Львів: Смолоскип, 2000. 872 с.
4. Карлова В.В. Національна самосвідомість як духовна основа державотворчих процесів в Україні: управлінський аспект [Текст]: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2013. 36 с.
5. Пірен М. І. Основи етнопсихології: підручник. Київ: Парламентське видавництво, 1996. 385 с.

References

1. Rymarenko, Yu.I., & Kuras, I.F (Eds.). (1993). *Etnonatsionalnyi rozvytok Ukrainy (terminy, vyznachennia, personalii)* [Ethno-national development of Ukraine (terms, definitions, personalities)]. Kuras. [in Ukrainian].
2. Tkhorzhevskiy, T.O. (Eds.). (1998). *Teoretychni zasady vykhovannia natsionalnoi samosvidomosti* [Theoretical principles of education of national self-consciousness]. IZMN. [in Ukrainian].
3. Protsenko, O., & Lisovyi, V. (Eds.). (2000). *Natsionalizm: Antolohiia* [Nationalism: An Anthology]. Smoloskyp. [in Ukrainian].
4. Karlova, V.V. (2013). *Natsionalna samosvidomist yak dukhovna osnova derzhavotvorchikh protsesiv v Ukraini: upravlinskyi aspekt* [National self-consciousness as a spiritual basis of state-building processes in Ukraine: managerial aspect] [Extended

- abstract of Doctoral dissertation]. National Academy of State Management at President's Office of Ukraine. [in Ukrainian].
5. Piren, M.I. (1996). *Osnovy etnopsykholohii* [Fundamentals of ethnopsychology]. Parlamentske Vydavnytstvo. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2021 р.

Kin Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Education and Innovative Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

THE ROLE OF PUBLIC ACTIVITY IN THE FORMATION OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article presents the results of a study of the impact of public activities on the formation of national identity of higher education students. The urgency of the problem is due to the contradictions, in particular: between the need to preserve the identity of the Ukrainian nation and strengthen the state unity of Ukraine and the lack of proper scientific methodology that makes it possible to develop a holistic theory and effective methods of forming national identity; between the strong educational potential of public activity for the formation of national identity of students and insufficient organizational and methodological support for the implementation of this potential in modern higher education. The purpose of the article is to study the impact of public activities for the formation of national identity of higher education students of the first and second scientific and educational levels. Research methods: analysis, generalization, systematization of psychological and pedagogical, methodical works of scientists, encyclopedic reference books on national education of higher education students of the first and second scientific and educational levels, questionnaires. The scientific novelty of the study is that the author for the first time characterized and tested the impact of public activities on the formation of national identity of higher education. It was proved and experimentally verified in the article that the public activity has a significant impact on the formation of national identity of student youth, because it highlights the need for an effective attitude to the world around, preservation and increase of spiritual and material values of the nation, awareness of responsibility for the nation, its present and future.

Key words: public activity; national self-consciousness; higher education students; national upbringing.